
Tuula Hyyrö

Peruskoulun pioneerit muistelevat

Harvalla alle 43-vuotiaalla suomalaisella on omakohtaisia muistoja rinnakkaiskoulujärjestelmästä, koska peruskoulua on käyty Pohjois-Suomessa jo reilut 40 vuotta ja etelässäkin peruskoulu täyttää lähivuosina pyöreät 40. Itse olen ollut peruskoulun kanssa tekemisissä syksystä 1969 lähtien, jolloin aloitin opiskeluni Kajaanin seminaarissa peruskoulunopettajan tutkinto tähtäimessäni. Valmistuin opettajaksi juuri silloin, kun peruskoulun ensimmäinen aalto sysäsi peruskoulun käyntiin Pohjois-Suomesta.

Tätä artikkelia varten pyysin tammikuussa 2013 niitä Kajaanin seminaarin alumneja, jotka ovat e-postilistalaisia, kirjoittamaan kansakoulusta peruskouluun siirtymiseen liittyviä muistojaan. Pyyntöni ei juuri tartuttu, vaikka lähetin uusintapyynnön huhtikuussa. Tuli vain viisi muisteloja. Näiden viiden lisäksi sain kesällä kolme muistelijaa lisää. He ovat Pohjois-Suomessa toimineita peruskoulun ohjaavia opettajia, jotka ovat olleet myös lääninkouluttajina. Kaikki kahdeksan muistelijaa, jotka yhtä lukuun ottamatta on mainittu lähteissä, ovat peruskoulutukseltaan kansakoulunopettajia. Lähteissä mainitsematon lääninkouluttajana toiminut opettaja ei halua nimeänsä julki. Ellei artikkelissa muuta mainita, tekstini pohjaa omiin ja informanttieni muistelmiin.

“Peruskoulun toteuttaminen eheänä ja yhtenäisenä ei tapahtunut itsestään. Tunteet kävivät kuumina. Esiintyi jopa uhkaavia tilanteita. Mitä vastustajat halusivat? Haluttiin säilyttää rinnakkaiskoulu ja yksityiset oppikoulut. Haluttiin pitää opettajien väliset erot ennallaan ja tehdä pitkälle menevä, diskriminoiva eritasoryhmitys – ja vastustettiin sanalla sanottuna koulutuspolitiikan demokratisoimista.” Näin kirjoitti peruskoulun toimeenpanosta 1970-luvulla vastannut opetusministeri Ulf Sundqvist (2010) Helsingin Sanomissa.

Yhtenäiskoulukiistan rintamassa opettajisto jakaantui kahtia: oppikouluväki vastusti ja kansakouluväki puolsi ehdotettua koulumuutosta. Myös korkeakoulujen antamat lausunnot olivat kielteisiä. Kouluneuvos Urho Somerkivi (1983, 12) onkin todennut: “Mielipiteiden vaihto kehittyi niin kiivaaksi, ettei sen veroista ole Suomen kouluelämässä muulloin koettu.”

Laki koulujärjestelmän perusteista annettiin vuonna 1967, ja se tuli voimaan 1.8.1970, vaikka yhtenäiskouluperiaatteesta oli tullut myös puoluepoliittinen kiistakysymys, jossa vasemmistopuolueet tukivat periaatetta, mutta Kokoomus ja Kansanpuolue sekä osa Ruotsalaisen kansanpuolueen poliitikoista ja aluksi myös osa Maalaisliitonkin poliitikoista sitä vastustivat. Lain hyväksymisen jälkeen tuli Valtioneuvoston kahden vuoden sisällä vahvistaa alueelliset peruskoulun toimeenpanosuunnitelmat, joissa sitten määrättiin, että maassamme oli siirryttävä peruskoulujärjestelmään vuosina 1972–1977. Kansakouluasetuksen sijalle annettiin v. 1970 peruskouluasetus. Uuteen järjestelmään siirtymistä varten maa jaettiin 58 toimeenpanoalueeseen. Lapin lääni siirtyi kokonaisuudessaan peruskouluun heti ensimmäisenä vuonna ja sen mukana myös osa Oulun lääniä. (Somerkivi 1983, 13-17 ja 27-28.)

Sundqvistin (2010) käsityksen mukaan peruskoulun alkuvuosien asemasota ei jatkunut kovin kauan, koska kompromis-

seja tehtiin ja eteenpäin mentiin uudistusmielissä hengessä. Toisin asian muistaa kansakoulun opettajanakin toiminut kasvatustieteen professori Kari Uusikylä (2010), joka kirjoitti Helsingin Sanomien Mielipide-sivulla: “Eva lähellä ovat piirit leimasivat peruskoulun puolustajatkin vasemmistolaisiksi tasapäiksi, kun puolustimme jokaisen suomalaisen lapsen oikeutta opintielle. Vielä 1990-luvun alkupuolella nämä samat piirit halusivat muuttaa koulut markkinalähtöisiksi.” Uusikylän (2010) oman kertoman mukaan häntä pilkattiin 1990-luvun alkupuolella julkisesti valehtelijaksi, pelkuriksi ja kommunistiksi, joka halveksi vanhempia ja halusi luovuttaa lapset yhteiskunnan asiantuntijoiden koekaniineiksi.

Vielä vuosituhannen vaihteessakin peruskoulua soimattiin, ja media oli “polvillaan niiden edessä”, jotka moittivat koulua tiedon tason ja jopa moraalin rappiosta. “Opettajankoulutus ja kasvatustiede haukuttiin maan rakoon”. (Uusikylä 2010.) Luki-ossa ja ammattikoulussa vertailtiin peruskoulusta tulleita oppilaita aiemmin keski- ja kansalaiskoulusta tulleisiin. Varsin usein kuultiin opettajilta, ettei peruskoulussa opita juuri mitään, vaikka siellä hengen piti olla, että kaikki oppivat kaiken. Ammattikoulun opettajilla on vielä tänäkin päivänä muistikuva, että peruskoulusta tulleiden kädentaidot olivat paljon heppoisemmat kuin aiemmilla oppilailla ja oppilaat yleisivistävissä aineissa heikompia kuin kansalaiskoulun käyneet. Hyvänä asiana ammattikouluväki näki sen, että peruskoulussa opetettiin vieraita kieliä, joten kielten opetusta oppilaat eivät kokeneet enää ammattikoulussa pakkosyötöksi. Vasta joulukuussa 2001 julkaistut Suomea ylistävät PISAn ensimmäisen vaiheen tulokset taltuttivat peruskoulua kohtaan 30 vuotta suunnatun kritiikin (Uusikylä 2010).

Keskikoulusta ja kansakoulusta muodostettu peruskoulu nitisi alkuaikoina koulun arjessa. Esim. tamperelaisen yläasteen vararehtori FT Hannu Syväoja (2009, 8) kertoo “käenpoikasyndroomasta”, joka syntyi siitä, kun kansalaiskoulusta ja kes-

kikoulusta siirrettiin opettajat yhteiselle yläasteelle. Keski-koulusta tulleet lehtorit saattoivat pitää epäpätevinä yleis-aineiden opettajia ja hylkiä näitä, koska nämä heidän mielestään heikensivät oppiaineeseen syvällisesti perehtyneiden lehtoreiden asemaa. Myös moni informanteistani kertoi, että peruskouluun siirryttäessä ja vielä joskus senkin jälkeen oppikoulusta tulleet kollegat saattoivat kohdella entisiä kansakoulunopettajia ala-arvoisesti. Jotkut oppikoulun opettajat jopa vierastivat yhteistyötä kansakoulunopettajien kanssa ja halusivat pitää ammattiyhdistykset erillään. Kouluhallitus pyrkiikin järjestämään itsetuntoa ja ammattiyhdistyksen nostattavia peruskouluun perehdyttämiskursseja, joissa opeteltiin hylkäämään “Minä olen vain opettaja” -ajatus ja tilalle iskostettiin ajatusmalli “Vain minä olen opettaja luokassani”. Kaikesta huolimatta alkuvuosina peruskoulussa oli “kahden kerroksen väkeä”.

Törmäyskurssille joutuivat niin vanhempien kuin opettajienkin erilaiset poliittiset näkemykset. Kaikki eivät pystyneet hyväksymään sitä, että erilaisista kotioloista ja erilaisin oppimis-edellytyksin varustetut oppilaat opiskelisivat yhdessä. Oppilaiden eriyttäminen koettiin kaukaa haetuksi ja keinotekoiseksi. Oppikouluista tulleet opettajat olivat tottuneet opettamaan valikoituneita oppilasryhmiä, kun taas kansakoulunopettajat eivät kokeneet ongelmana heterogeenisten luokkien opetusta. Jotkut pelkäsivät nopeasti etenevien oppilaiden kohtaloa. Uumoiltiin jopa kansalaisten sivistystason laskevan uudistuksen myötä. Arvona ei nähty tasa-arvon lisääntymistä eikä korostettu sosiaalisen kasvun tärkeyttä. Yhteisöllisyyden kasvulle ei annettu arvoa. Sen arveltiin jopa heikentävän yhteiskunnan ripeää kehittymistä.

Kuusamolaisopettajat, jotka siirtyivät heti ensi aallossa peruskouluun, muistavat, ettei peruskouluun siirtyminen tuottanut heidän kotikunnassaan juurikaan hankaluuksia, vaan siellä oltiin tyytyväisiä muutoksesta, joka tarjosi tasa-arvoisen koulutuksen. Siirtymävaiheessa jotkut huoltajat jopa pyysivät

jättämään lapsensa kansakoulussa 5. luokalle, jotta nämä olisivat saaneet päättötodistuksensa peruskoulusta, mutta oppilaat itse olivat haluttomia jäämään luokalle. Rinnakkaiskoulujärjestelmän aikaan aivan liian monen oppilaan mahdollisuudet kansakoulua laajempiin opintoihin olivat kariutuneet perheen taloudelliseen tilanteeseen. Myös arkuus lähettää lapsia etäälle kotoa opiskelemaan rajasi nuorten kouluttautumista.

Kyllä Kuusamossakin oli aistittavissa luokka-ajattelua, mutta siitä keskusteltiin vain “suljetuissa piireissä”. Oli myös pelkoa siitä, että lasten saadessa tasa-arvoisen perustan opiskelujen jatkamiselle heiltä kaikkoaisi halu tehdä ruumiillista työtä, eikä pientiloille sen jälkeen löytyisi jatkajia. Kuusamossa maltillinen peruskouluun siirtyminen johtui paljolti myös peruskoulun pioneereihin lukeutuvasta koulutoimenjohtaja Lauri Muhosesta. Kuusamon tavoin peruskouluun siirtyminen ei tuottanut sanottavammin hankaluuksia toisen aallon Kainuussakaan, jossa oppikouluja oli harvassa ja keskikoulut pääasiassa kunnallisia.

Luotiin neliportainen koulutusjärjestelmä

Koulujärjestelmän uudistamista ennakoiva koulukokeilu alkoi Suomessa v. 1960 Hankasalmella, Muuramessa ja Säynätalossa. Lv. 1967–68 kokeilukuntia oli jo 57, joista neljä oli kaupunkeja ja yksi kauppa. Syksyllä 1968 kokeilussa alkoi uusi vaihe, kun laki koulujärjestelmän perusteista oli annettu. (POPS I 1970, 17–18). Silloin kokeilijoita oli jo 70 kunnassa. (Somerkivi 1983, 88).

Kouluväelle järjestettiin peruskouluun ennakoivaa koulutusta runsain määrin. Suoranaisesti peruskouluun siirtymistä palvelevia olivat peruskoulupedagogiikan ja ns. uuden matematiikan kurssit. Edellisen kävi vuonna 1967 noin tuhat opetta-

jaa ja koulutusmahdollisuuksien monipuolistuttua seuraavana vuonna kurssilaisia oli 6000. Uuden matematiikan peruskurssille oli osanottajia vuosittain noin 1500. Kurssit oli tarkoitettu pääasiallisesti kansakoulunopettajille, mutta peruskoulu-pedagogiikan kursseille osallistui myös muutokseen myönteisesti suhtautuneita oppikoulunopettajia. Osallistuminen oli vapaaehtoista, ja pääosa opettajista kustansi nämäkin loma-aikojensa opiskelut itse. (Somerkivi 1983, 117–118.)

Kun koululaitoksessa siirryttiin viisipäiväiseen kouluviikkoon, vuotuisia työpäiviä tuli olemaan 190. Sen lisäksi sovittiin vuoden 1972 virkaehtosopimuksessa, että koulupäivien lisäksi opettajien tuli osallistua kolmena päivänä vuodessa ns. VESO-koulutukseen. Uuteen koulujärjestelmään siirryttäessä saatiin käyttää kolmena ensimmäisenä vuonna kaksi työpäivää ns. SIVA-koulutukseen. VESO-koulutus alkoi kaikissa kunnissa heti vuonna 1972, mutta SIVA-koulutus sen mukaan, milloin kunta siirtyi peruskouluun. Tästä porrastuksesta johtui, että opettajien koulutus muodostui maassa varsin hajanaiseksi. (Somerkivi 1983, 118.)

Mistä kouluttajat uuteen kouluun siirryttäessä koko opettajakunnalle? Tätä pähkinää purtiin kouluhallituksessa (KH). Työryhmiin kutsuttiin ideoijia. Yksi varhaisimmista ideaseminaareista järjestettiin Espoon Siikajärvellä. Tarkoitus oli suljetussa seurassa miettiä kaksi viikkoa, miten opettajien kouluttaminen järjestettäisiin. Yksi ideariiheläisistä oli Leivonmäen koulukokeilukunnasta kutsuttu Olavi Pykäläinen, joka muistaa, että ulkopuolisilta suljetussa seurassa kävivät ”häiriköimässä” kouluhallituksen herrat. Kahta viikkoa ei joukko kuitenkaan jaksanut yhteen menoon, vaan puolivälissä oli pidettävä lepotauko. Ylitarkastaja Jouko Räihä oli ideariihen kantava voima.

KUVA 1. Emeritus rehtori Olavi Pykäläinen Tuula Hyyrön haastateltavana huhtikuussa 2013 (Kuva Seppo Hyyrö)

POPS:ien ilmestymisen jälkeen Siikajärven ideariihi jatkui Tammisaarella. Kalliiksi moititun seminaarin päätteeksi ideoijat virittivät mukana olleen muusikko Paavo Kiisken sepittämän laulun, jossa kerrattiin opittua ja kiitettiin kouluhallitusta (=KHS) sekä opetusministeri R.H. Oittista (=äR Hoo) ja pääjohtaja Erkki Ahoa (=A Hoo) Laulun sanat olivat seuraavat:

POPS, se Pee, Pee Pee,
 evaluaati- ee ee ee,
 eettis- kong, kong-
 ni visuaali – audiee
 AHOO

Koo, Hoo, äS, äS äS
 ja äR, Ho, Hoo, Hooo
 ja, ja, ja, ja, ja
 A, Hoo, Ho, Hoo, Hoo,

KH:ssa valmisteltiin SIVA-koulutusta varten kolmen aallon materiaali, joka perustui POPS-mietintöön. VESO-koulutukseen ei alun alkaen ollut materiaalia, ja siksi siinä käytettiin SIVA-aineistoa. KH:ssa oli suunnitelmia työstämässä laaja

työryhmä. Opettajille järjestettiin perehdyttämiskoulutusta neljässä portaassa, jonka ylimpinä kouluttajina olivat tehtävään valmenneet valtakunnankouluttajat. Näiden työksi tuli kouluttaa lääninkouluttajia, jotka kouluttivat kuntien ohjaavia opettajia, joiden tehtävänä taas oli saattaa saamansa informaatio jokaisen opettajan omaisuudeksi. (Somerkivi 1983, 118.)

Koulutusmateriaalin valmistelussa oli mukana mm. edellä mainittu koulunjohtaja ja kuntansa ohjaava opettaja eli "ohjus" Olavi Pykäläinen. Hän ideoi ja visualisoi kouluttajille KH:ssa keskustelujen pohjalta kalvoja. Kun Pykäläinen siirtyi opettajaksi ja rehtoriksi pääkaupunkiseudulle, hän joutui SIVA- ja VESO-päivillä tuijottelemaan itsepiirtämiään kalvoja, joiden pohjalta kouluttajat luennoivat. Virkamiesten ja ns. asiantuntijoiden luennot saattoivat kuulijoista tuntua kuin ylhäältä olisi kaadettu uutta täynnä olevaa tietoa, jonka sanastokin oli vierasta. Luennoissa oli ulkoluvun makua, sillä harvapa kouluttaja oli sisäistänyt täysin sanottavaansa vielä peruskoulun alkuvuosina.

Myös informanttini Similä ja Virtanen olivat mukana opetussuunnitelmien kehittämistyössä ja kokeilumateriaalien laadinnassa. Virtanen oli jopa ainoa opettajajäsen virkamiesten joukossa eräässä KH:n työryhmässä, joka suunnitteli valtakunnalliset SIVA- ja VESO-päivien materiaalit. Lääninhallituksessa hän toimi pari kuukautta suunnittelijana omasta työstään virkavapaana. Virtasen tavoin Similäkin oli mukana materiaalien laadinnassa sekä kirjoittamassa Kunnallispainon julkaisemaa kirjaa "Pieni koulu" sekä opasta "Alkuopetuksen keskeisiä ongelmia".

Kouluttajat olivat joko aine- tai yleiskouluttajia, useimmat heistä aineenopettajista leivottuja. Yleiskouluttajina sekä "ei-akateemisten oppiaineiden" kansalaistaidon, oppilaanohjauksen, erityisopetuksen, ympäristöopin ja alkuopetuksen kouluttajina toimi myös kansa- ja peruskoulunopettajan tutkinnon suorittaneita.

Pian valtakunnan kouluttajien nimeämisen jälkeen nimitettiin lääninkouluttajat Oulun ja Lapin lääneihin. Yksi heistä oli informantti Asta Virtanen. Lääninkouluttajille järjestettiin ke-säkuussa 1972 perehdyttämiskoulutus Jyväskylän yliopistolla, jossa yleisluennoilla esitelmöivät “korkeat asiantuntijat ja virkamiehet” lähinnä POPS:n sisällöistä. “Kuuntelin korvat höröllä ja osin ihastellenkin heidän sanomaansa. Oliko se todella totta, että ollaan toteuttamassa vuosia riidellyä koulu-uudistusta. Ja että minä olen näissä rattaissa mukana. Uskoma-tonta!” Näin muistelee ympäristöopin lääninkouluttajana vuo-sina 1972–1984 toiminut opettaja Asta Virtanen Jyväskylän koulutustaan.

Lääninkouluttajien tehtävänä oli kouluttaa kuntien ohjaavat opettajat, joita peruskouluun siirtyneet kunnat valitsivat eri oppiaineisiin, alkuopetukseen ja joissakin kunnissa myös yhdysluokkaopetukseen. Itselleni “ohjuksen” tehtävä lankesi syksyllä 1973, jolloin sain koevuosipaikan Kajaanin kaupun-gista. Olin kaupungin ensimmäinen virkaan nimitetty opettaja, joka oli suorittanut peruskoulunopettajan tutkinnon. Siksi kai minua pyydettiin alkuopetuksen ohjaavaksi. Olihan minulla yhtenä erikoistumisaineena alkuopetus. Kajaaniin tullessani olin ollut opettajana vasta kolme lukukautta, nekin pienissä kyläkouluissa. Ohjaajan tehtävään pyyntö tuntui minusta luot-tamuksen osoitukselta uudelle opettajalle. Suostuin oitis tehtä-vään, mutta en osannut aavistaa, mihin myllyyn itseni syöksin. Olinhan untuvikko opettajana ja lisäksi peruskouluhengen läpätunkema, mikä yhdistelmä ei ollut eduksi ohjaustehtävässä. Ohjattavissani oli aikoinaan alakansakoulunopettajaksikin valmistuneita opettajia, joilta saatoinkin saada epäsuorasti palau-tetta tapaan: “Kuule tyttö, et ollut syntynytäkään, kun minä Aukusti Salon oppien mukaan jo valmistuin alakansakouluun ja tiedän alkuopetuksesta monin verroin enemmän kuin sinä.” Tottahan se oli, mutta minun tehtäväni oli orientoittaa väki peruskouluun.

KUVA 2. Kajaanilaiset vuonna 1966 syntyneet koulutulokkaat Hanna ja Anu olivat ensimmäisestä koulupäivästään alkaen peruskoululaisia. (Kuva Jussi Klaavu 1973)

Ensimmäinen talveni “ohjuksena” oli hakuammuntaa, koulutustakaan ei järjestetty. Koska Kajaani siirtyi juuri syksyllä 1973 toisessa aallossa peruskouluun, niinpä virkamiehillä ja opettajilla oli ihmettelyä jo perustyössään. Kokouksia oli yhteensä. Rahaa oli istua ravintoloissakin kokoustamassa ja pähkäilemässä. Vasta kesällä 1974 pääsin Oulun lääninhallituksen järjestämille ohjaavien opettajien koulutuspäiville, joilla olivat mukana myös kuntien opetuspäälliköt ja koulutoimenjohtajat. Oulun Oto-kylästä tulikin 1970-luvulla vuosittainen oulunläänläisten “ohjuskurssikeskus”. Meitä oli siellä parisaata henkeä aina heinä-elokuun vaihteessa 3-4 päivän ajan nostattamassa peruskouluhenkeä. Saimme perehdystä seuraavan lukuvuoden teemoihin, työn ohjaukseen, peruskouluopetuksen kehittämiseen sekä ainekohtaisiin erityiskysymyksiin. Illat tutustuimme toisiimme sekä kaupungin huvielämään, johon saat-

toi kuulua mm. meren rantahietikolla paljain varpain hiippailua kuutamossa. Monelle iltaohjelmat taisivat jäädä päiväsaajan antia paremmiksi.

KUVA 3. Oulun ohjauksurseilla elokuussa 1979 "iltapalalla" Kajaanin koulutoimenjohtaja Toivo Lonkila ja ohjaava opettaja Erja Kyllönen (Kuva Tuula Raatikainen)

Kotipaikkakunnan ulkopuolella tapahtuva koulutus oli informanttienkin mukaan varsin suosittua. "Merta edempänä" koettiin saatavan aina jotain uutta, josta kertoa kotikoululle palattua. 1970-luvulla koulutusrahoja oli hyvin käytettävissä. Lapin läänin "ohjuskurssit", ainakin aluksi, järjestettiin Pyhätunturilla. Myös Suomutunturilla koulutettiin peruskoulun alkuvuosina kouluväkeä. Mieluisuus koulutukseen johtui etenkin siitä, että kurssipaikat olivat hyviä.

Lääninhallitukset järjestivät opettajien täydennyskoulutusta lukuvuosien aikana myös alueittain eri puolilla lääninään. Niissä tilaisuuksissa olivat useimmiten luennoimassa lääninkouluttajat ja virkamiehet. Myös Heinolan kurssikeskuksessa järjestettiin tiuhaan eri opettajaryhmille koulutusta. Siellä kä-

vin itsekin niin “ohjuksena” kuin myöhemmin luennoitsijana kertomassa peruskoulukokemuksista.

Lääninkouluttajien ja ohjusten työskä

Kunnissa koulutuspäivien järjestelyissä olivat mukana ohjukset. Koulutuspäivillä pääluennoitsijoina toimivat useimmiten lääninkouluttajat ja/tai päivien teemoihin vihkiytyneet muut asiantuntijat. Kunnan ylimmät kouluviranomaiset sopivat puheilmassa kouluttajien kanssa päivien kulusta. Kiirettä piti lääninkouluttajilla, jotka tekivät työtään pääasiassa oman opettajatoimensa ohessa. Informantti Virtanenkin muistelee, että 1970-luvulla hän kävi kouluttamassa opettajia jokaisessa Oulun läänin kunnassa ja melkein kaikilla ala-asteilla, joita tuohon aikaan oli laajassa läänissä paljon. Virtanen hankki auton. “Pieni Toyota Corolla saattoi lähteä aamuvarhaisella liikkeelle Oulusta ehtiäkseen satojen kilometrien päähän. Joskus kyllä mietti, oliko siinä järkeä. Toisinaan ajettiin kimpakyydillä muiden lääninkouluttajien tai koulutoimintatarkastajien kanssa. Pakkanen paukkui, lunta satoi ja liukkaus uhkasi.” Näin Virtanen muisteli 40 vuoden kuluttua kouluttajakeikkojaan.

SIVA- ja VESO-koulutukset eivät olleet juurikaan opettajien mieleen, etenkin siksi, koska niitä järjestettiin lauantaisin. Lauantaihan oli hiljattain tullut vapaaksi, kun kouluviikosta tehtiin viisipäiväinen. Somerkiven mukaan (1983, 119) opettajat näkivät koulutukseen sisältyvän liiaksi pedagogiikkaa ja teoriointia, mutta niukasti ainekohtaisia sovelluksia. Opettajajärjestöjen omia koulutuspäiviä, joita opettajat pitivät tärkeinä, ei peruskoulun alkuvuosina hyväksytty korvaaviksi koulutuspäiviksi. Joittenkin informanttien mukaan koulutuspäivillä käytetty käsitteistö oli opettajille vierasta. Esim. kyläkouluilta tuli opettajia, jotka olivat valmistumisensa jälkeen puurtaneet

yksin tai kaksin koulullaan, hoitaneet lapsensa ja lähettäneet miehensä metsä- ja peltotöihin. Niissä ympyröissä he eivät olleet kuulleet evaluaatiosta, eriyttämisestä, integroinnista, jaksoluvusta, eettisyydestä tms. Vieraita nämä käsitteet olivat taajamienkin opettajille. Jotkut lääninkouluttajat tohtivat poiketa KH:n ja virkamiesten ohjeista ja kouluttajille jaetuista kalvoista, joissa saattoi olla kouluttajan itsensäkin mielestä vain outoja "häkkyröitä".

Opetussuunnitelman käyttöä ei ennen peruskoulua korostettu opettajankoulutuksessa. Vuonna 1970 tulikin sitten yllätys: jokin uusi ylipursuileva POPS, joka kaikkien olisi pitänyt tuntea ja sisäistää. Olivathan olemassa KH:n hyväksymät oppikirjat, eivätkö ne riittäneet opetuksen perustaksi! Hämmennys oli yleistä. Opettajat olivat valmistuneet opettajiksi, miksi siis lisäkoulutusta. Varsinkaan seminaareista valmistuneet opettajat eivät olleet saaneet koulutusaikanaan kannustusta uuden lisätiedon hankintaan.

Opettajien oli vaikeaa nöyrtyä kuuntelemaan kouluttajiksi pestattuja opettajia, jotka saattoivat olla jopa omia kollegoita. Koulutustapahtumissa vilisi uusia käsitteitä paljon. Niistä oli jotenkin selvittävä, kuten ns. uudesta matematiikasta, joka nähtiin useimmiten ajanhukaksi. Oli kuitenkin istuttava SIVA- ja VESO-lauantait, olisihan muutoin palkka ropsahtanut noilta päiviltä pois. Suurissa luentosaleissa kävi kuhina, ja keskustelu oli vilkasta luentojenkin aikana. Sukkapuikot ja virkkuukoukut kilisivät ja niiden pudotessa syntynyt helinä herätti torkkujat. Miehet saattoivat istahtaa takapenkkeihin pulisemaan janojuomiensa kera tai jopa poistua kesken luentojen salista. Kouluttajien pinnaa koeteltiin. Sellaisten opettajien, jotka pitivät omissa luokissaan varsin autoritääristä kuria, todettiin monin paikoin olleen pahimpia häirikköjä näissä tilaisuuksissa, joissa kouluttajat kokivat kiperiäkin hetkiä! Huumorilla niistä useimmiten selvisi. Eräs kouluttaja tarjosi kuulijoille POPS-nimisiä suklaalla kuorrutettuja riisimuroja,

ja tilanne laukesi. Jotkut kehittivät luentoihinsa räväköitä alkuja.

Lääninkouluttajien ja ohjusten oli kehiteltävä uusia lähestymistapoja opetukseensa sekä koulutettava itseään oma-toimisesti. Työssäkin oppii, mutta monet suorittivat lisä-opintoja yliopistossa tai kohensivat mittavasti muutoin ammattiosaamistaan. Itsekin ohjaavaksi opettajaksi tultuani pyrin Jyväskylän yliopistoon opiskelemaan ja suoritin siellä kesä- ja etäopintoina humanististen tieteiden kandidaatin tutkinnon, minkä lisäksi Oulussa LUKI-opettajan kelpoisuuden ynnä muutamia muita kursseja. Kesäni hupenivat opiskellessa 320 kilometrin päässä kotoa.

Suuriin jumppasaleihin koottuja opettajamassoja ei luento-opetus juurikaan koskettanut, mutta silloin, kun opettajat saivat hakeutua vaihtoehtoisiin ryhmiin, heidän motivaationsa opin saantiin kasvoi. 1-2 tunnin oppiaineisiin, kuten ympäristöoppiin, oli välistä vaikea saada osallistujia. Kouluttajien oli keksittävä ”porkkanoita”, joiksi ei riittänyt houkutus ”Popsi, popsi POPSia!” Joillakin paikkakunnilla pientuntisiin aineisiin määrättiin osallistujat, vuorollaan jokainen opettaja.

Lääninkouluttajien tehtäviin kuului myös kuntakierroksia. Virtasen kertoman mukaan noilla kierroilla Oulun läänissä oltiin kerrallaan viisi päivää. Kunakin päivänä käytiin keskustelemassa opettajien kanssa 2–3 koululla. Useimmiten päivän päätteeksi matkattiin kuntakeskukseen, johon oli kutsuttua opettajia pitkin pitäjää. Lääninkouluttajat oppivat itsekin näillä kierroksilla. Yhdysluokkien lääninkouluttajana pitkin Keski-Suomen lääniä kiertänyt Hannu Turkkinen kertoi oppineensa koulukäynneillä monen monta ”niksiä”, joita hän oli voinut tarjota toisille yhdysluokanopettajille ja hyödyntää niitä itsekin omassa luokassaan.

1970-luvun ensi puoliskolla Oulun läänissä oli paljon muodollisesti epäpäteviä opettajia, etenkin syrjäkylissä. Lääninkouluttaja Virtanen kulki lääninhallituksen lähettämänä tuolloin

useita viikkoja tapaamassa näitä opettajia ja pitämässä heille ohjaustilaisuuksia. Epäpätevät opettajat oli usein sijoitettu ensiluokkalaisia tai yhdysluokkia opettamaan. Usein lääninkouluttaja ryhtyi paikan päällä opettamaan lapsille lukemista, jotta opettaja sai käsityksen lukemisen alkeiden opetuksesta. Mukana kouluttajalla saattoi olla erityisopettaja, jolloin päästiin luki-vaikeuksienkin problematiikkaan. Eivät monet pätevätkään opettajat olleet kuulleet eriyttämisestä, saati luki-opetuksesta.

Kuntakierroksilla oli mukana 2–3 henkilöä, jotka majoittuivat milloin hotelleissa, milloin leirintäalueilla. Joskus mukana saattoi olla koulutoimentarkastajakin, jolloin kouluttajat tunsivat itsensä vaivautuneiksi, koska käyntiin tuli tällöin ohjauksen sijasta tarkastuksen leima.

Lääninkouluttajista moni oli myös oman kuntansa jonkin aineen ohjaava opettaja. Ohjaavan opettajan työ oli joko ylitunteina korvattavaa tai asianomaiselta vähennettiin opetusvelvollisuustunteja. Muistaakseni itse sain ensimmäisenä peruskouluvuotena peräti kuuden tunnin huojennuksen opetusvelvollisuudesta. Kiersin kaupungin kouluilla noina tunteina. Opettajien kohtaaminen välituntien ulkopuolella oli kyllä lähes mahdotonta. Opettajan mukana luokkaan pääsykin oli todella harvinaista eikä koulupäivän jälkeen opettajia enää tavannut, koska heillä oli kiire pois koululta. Saatoinkin jäädä rehtorin ja kanslistin kanssa keskustelemaan ilman yhtäkään ohjattavaa.

Ohjaajan tehtävänä oli rohkaista opettajia työssään, sillä jotkut kokivat riittämättömyyttä suurten oppilasjoukkojen kanssa. Olihan tuolloin jopa ensiluokilla 32 oppilasta, eikä opettajilla ainoatakaan avustajaa. Uudet metodit ja oppisisällöt saatettiin kokea hankaliksi. KH:n, lääninhallituksen ja kaupungin paimenkirjeitä tulvi virtanaan. Niihin kaikkiin eivät opettajat ennättäneet millään tutustua. Tukiopetus ja oppilaanohjaus olivat uutta, eriyttäminen vierasta. Uusia lukemaan opettamisen menetelmiäkin tarjoiltiin, ns. uusi matematiikka oli outoa

ja oppimateriaaleja hyllyt ja pöydät pullollaan. Niukkuutta ei tuolloin tunnettu. Uusia opetusvälineitä tuotiin, mutta ne saattoivat jäädä koulun kaappeihin vuosiksi paketteihinsa. Monenlaisiin koulun ja opettajien pulmiin ohjaaja joutui siis mukaan.

Maaseudulla ohjaavat opettajat järjestivät tiettyjen teemojen merkeissä ns. tienvarsikerhoja, mitkä koettiin hedelmällisiksi. Silloin valettiin uskoa opettajien kykyihin, ja ohjaajat saivat tutustua opettajien työhön näiden omissa luokissa, joissa saattoivat pitää itse jonkin opetustuokion tai -tunnin. Ohjaajat ja lääninhallitus laativat opettajille harjoitteita ja oppaita, joita yhdessä tutkailtiin. Maaseudulla opettajille annettiin ohjausta kirjastopalveluista, mikä lisäsi kirjastojen koulukäyttöä. Kajaanissa me ohjaajat laadimme opettajille ainakin alkuopetuksessa eheyttäviä runkosuunnitelmia joka luku-kaudeksi. Käyttivätkö opettajat niitä sitten omassa suunnittelussaan, ei ole selvillä, mutta tarjottiin kuitenkin malli.

Lukukausien alun edellä ohjaavat opettajat kokoontuivat ja suunnittelivat tulevia koulutuspäiviä. Yleensä niissä puhuttiin intoa peruskoulua kohtaan. Tunnettiin olevamme urheita pioneereja. Rohkaistuttiinpa joskus avaamaan oman luokan ovet kunnan koulutuspäivillä. Silloin järjestettiin työpäivät niin, että lauantaiksi saatiin oppilaita. Muistan kerran opettaneeni ensiluokkalaisille lukemisen alkeita. Luokassani oli normaalit 32 koulutulokasta. Miten pikkuiseen luokahuoneeseen vielä mahtui kuuntelijoita, en sitä muista, mutta seinän vieret heitä oli täynnään.

LUKI-opettajan kurssit suorittaneena vedin mielestäni upean tunnin oppilailleni. Tavausta emme käyttäneet, mutta taputimme sanoja tavuiksi, hypimme narulla syksyn satoa, kuten PORK-KA-NA, PU-NA-JUU-RI, RE-TII-SI, TIL-LI, SALAAT-TI jne. Etsimme pitkiä ja lyhyitä sanoja. "Mittasimme" niitä. Lapset ja opettaja olivat innoissaan, mutta palaute oli toista. Tunnilta lähtiessä eräs äidinkielen opettajista tuhahti minulle: "Onko sinulla mitään omaatuntoa. Et kai aio kirjata

päiväkirjaasi, että pidit äidinkielen tunnin!” Päiväkirja oli tuohon aikaan virallinen dokumentti, jonka tarkastaja käydessään syynäsi, ja sen piti olla prikuilleen lukujärjestyksen mukainen, jotta opettaja sai palkkansa. Saamassani palautteessa oli viesti, ettei opettaja palkkaansa ansainnut tuosta tunnista.

Joissakin kunnissa jotkut muutkin kuin ohjaavat opettajat ovat pitäneet “näytetunteja”, ja osallistujia on ollut yllin kyllin. Tuohon aikaan opettajat työskentelivät pääasiallisesti suljetuissa luokissaan yksin, ilman avustajia, joten toisten opetuksen näkeminen oli harvinaista herkkua. Samanaikaisopetuskin oli vielä oudohkoa, eikä erityisopettajia ollut monessakaan koulussa. Jos näitä oli, niin luokissa heitä näki vain vilaukselta, kun he hakivat oppilaan omaan kammioonsa. Tosin niin Kuusamossa kuin Kajaanissakin tiedän samanaikaisopetusta aloitellun heti peruskouluun siirryttyä.

Vaikka kouluttajien työ oli rankkaa, ja palaute monesti epäoikeudenmukaista, neljän vuosikymmenen jälkeen ainakin informanttini kiittävät ohjaustehtävään joutumistaan. He kokevat, että oli kunnia-asia saada levittää peruskoulun ilosanomaa maan ääriin. Opettaessa toisia aina oppii, niin oppi kukin ohjaustyössäkin. Kouluttajan tehtävä toi runsain määrin sellaisia tilaisuuksia, ihmisiä ja kokemuksia, joita ei opettajan perustyössä olisi koskaan kohdannut, mikä taas on rikastuttanut ohjaajana toimineen opettajan omaa koulutyötä ja elämää tulevina vuosikymmeninä. Saivatpa jotkut jo kouluttajina ollessaan palautteeksi konkreetteja kiitoksia, vaikkapa opettajien askaroiman tähtiluennoitsijakorun. Omaakin ohjaajaksi pääsemistäni/joutumistani saan kiittää, sillä tuskinpa ilman ohjuskokemusta ja ohjaajille tarjottua runsasta koulutusta minusta olisi tullut yliopistoon alkuopetuksen didaktiikan lehtoria.

Lääninkouluttajajärjestelmä hiipui 1980-luvulla, jolloin opettajat saivat valita korvaavia VESO-päiviä, eikä kyseisillä päivillä enää lääninkouluttajia kaivattu. Informanteistani

Virtasen lääninkouluttajapesti päättyi vuonna 1984, Similä taas pyysi eroa vuoden 1987 alusta alkaen. Turkkisen 12-vuotinen ohjausura päättyi hänen siirryttyään toiseen lääniin. Oma ohjuskauteni lopahti vuonna 1980, jolloin minut “syrjäytettiin”, koska olin siirtynyt valtion kouluun eli normaalikouluun lehtoriksi. Paikallinen opettajajärjestö halusi tuolloin jo pieneksi kutistuneen ohjauskiintiön oman ammattijärjestönsä opettajien käyttöön.

POPSit, ÄKET, VIKET, MAKET ja materiaalit

“Maila se kulkee POPSit kainalossa” saattoi joku opettaja heittää herjaa kollegalleen, joka tarkkaan perehtyi ja pyrki toteuttamaan vuonna 1970 julkaistua Peruskoulun opetus-suunnitelmakomitean mietintöä eli POPS’a. Mietinnön I osassa selvitettiin peruskoulun opetussuunnitelmien perusteet ja 440-sivuisessa II osassa oppiaineet. Kaksi tiiliskiven kokoista opusta olivat opettajille rasite. Koulutuspäivillä niitä pyrittiin avaamaan ja ohjaavat opettajat opastivat omissa aineissaan POPS:n saloihin. Kunnat laativat niiden pohjalta omat suunnitelmansa, joihin yleensä kirjasivat lauseen “Noudatetaan ainekohtaisesti POPS II sisältöjä”, mikä johti liian laajoihin oppisisältöihin. Opettajat turhautuivat, mutta monikaan ei uskaltanut käyttää omaa suunnitteluvoimaa, jolloin tukeuduttiin oppikirjoihin opetussuunnitelmina. Joku rohkea kouluttaja neuvoo jättämään puolet POPS II:n sisällöistä unhoon.

Mittavasta koulutusmyllystä huolimatta kävi kuitenkin niin, etteivät kaikki opettajat jaksaneet tutustua POPS-mietintöihin, ja ne saattoivat jäädä pölyyntymään lukemattomina hyllyihin. KH teettikin eri oppiaineisiin opasvihkosia, joita laativat POPS-mietinnön ainejaostojen jäsenet ja KH:n ylitarkastajat. Niitä nimitettiin pikkuPOPSeiksi. Vihkosten tarkoituksena oli pyrkimys “konkreettisin esimerkein valaista peruskoulun opetus-

suunnitelmia” (Somerkivi 1983, 58). Kunkin oppiaineen vihkolla oli oma kansivärinsä. Ympäristöopin väri oli purppuranpunainen, matematiikan keltainen, kansalaistaidon ruskea jne. PikkuPOPSeja uudistettiin sitä mukaa kuin säädöksiäkin. Kymmenen opettajavuoteni aikana muistan ympäristöopista tulleen neljä eri pikkuPOPSia, numerot 21 a, b, c ja d.

Maaseutukunnissa POPSeja kritisoitiin erityisesti siksi, että ne unohtivat yhdysluokkaopetuksen. POPS:n syntyäikoihin oli maalaiskunnissa 61 % ja kaupungeissa 15 % 1–3-opettajaisia pienkouluja, mikä merkitsi mittavaa määrää yhdysluokkia. (Laukanen ym. 1981, 9). POPS-komitean puheenjohtaja Urho Somerkivikin (1983, 57) on pahoitellut sitä, ettei komitea pystynyt ottamaan kuin osin huomioon erikokoiset koulut sille annetun työskentelyajan puitteissa.

Yhdysluokissa oli jo lähes sadan vuoden ajan totuttu käyttämään ns. vuorokurssimetodia, mutta POPS ei siitä kertonut. POPSin näkökulma pienkouluihin ja yhdysluokkiin olikin nuiva: “Pieniä kouluja tulee olemaan vielä peruskoulumme toteutuessa, todennäköisesti kauan sen jälkeenkin”. POPSin eri vuosiluokkia varten ainejakoiseksi laadittu opetussuunnitelma ei sopinutkaan yhdysluokkaopetukseen. Niinpä peruskoulussa alettiinkin kartella yhdysluokkia (Viljanen 1998).

Oulun läänissä oli paljon pieniä kyläkouluja ja myös yhdysluokkaopetuksen lääninkouluttaja. Siellä ryhdyttiinkin omatoimiseksi. Entisissä kansakoulunopettajissa oli kokeneita yhdysluokkien ja myös kokonaisopetukseen perehtyneitä opettajia. Kunnallisliittokin huolestui asiasta ja ryhtyi tuottamaan kokeilumateriaaleja. Oppisisältöjä järjestettiin uusiksi. Opettajista löytyi innokkaita kokeilijoita, joiden tukena olivat ohjukset ja lääninkouluttajat.

Koska POPSin ainekohtaiset oppisisällöt osoittautuivat runsassisältöisiksi, oli sisältöjä tarkistettava ja osoitettava, mitkä olivat oppiaineiden perusoppimäärät. Työ pantiin alulle välineaineissa vuonna 1975, ja työn tuloksena syntyivät ÄKKE,

VIKKE ja MAKKE. Ne olivat muistioita opettajille, mutta aiheuttivat uutta hämmennystä POPSin ohella (Somerkivi 1983, 67.)

Oppikirjan tekijöille ja kustantajille koulumuutoksen aika oli kiireistä, mutta taloudellisesti kulta-aikaa. Oppikirjoja oheismateriaaleineen suollettiin markkinoille joka oppiaineeseen. Työkirjat laadittiin jopa liikuntaan ja käsitöihin, ja kunnat ostivat kirjoja. Opettajan oppaat ja tuloskirjat rynnistivät tuolloin markkinoille ohjaamaan opettajia siirtymään opettajajohtoisesta oppilaskeskisiin työtapoihin. Aapinenkin oli harjoituskirjatyyppinen kertakäyttöinen opus. Oppikirjoja ei voinut kierrättää, vaan oppilaat toivat niitä reppukaupalla keväisin koteihin. Monestakin harjoitus- ja työkirjasta löytyi keväällä kirjan alkusivulta oppilaan nimi, mutta muutoin ne olivat käyttämättömiä. Joka syksy oppilaat saivat uudet kirjat. Muutettuja painoksia ja uutuuksia oli markkinoilla vuosittain, koska opetusta koskevia säädöksiä rukattiin 1970-luvulla usein.

Oppikirjakustantajat järjestivät ohjaaville ja kouluttajille upeita kirjojensa esittelytilaisuuksia, joissa ei juomaa eikä ruokaa puuttanut. Esittelypaikkoina saattoi olla loisteliaita korpihotellejakin. Myös aivan perustyötä tekevät opettajat saivat nauttia kustantajien ruhtinaallisista kirjaesittelyistä, joissa oli aina erinomaisia esittelijöitä. "Maistiaisiksi" esittelyistä sai mukaansa uunituoreita oppikirjoja ja muutakin materiaalia. Näissä tilaisuuksissa päästiin tutuiksi uusien opetustuulien ja muiden koulujen opettajien kanssa. Tilaisuudet olivatkin odotettuja tapahtumia arkipuurtamisen lomassa..

Peruskoulun arkea

Ennen peruskoulun tuloa opettajilla oli vaikeuksia saada virkoja. Ainakin moni 1960-luvulla valmistunut kansakoulunopettaja joutui kiertelemään työn perässä paikasta toiseen. Moni toimi vt. aine- tai tuntiopettajana keskikouluissa. Useat

nuoret opettajat pyrkivät hankkimaan viran saannin toivossa lisäpätevyksiä.

Kun siirryttiin peruskouluun, opettajien työmarkkinat kohenivat, peruskoulu kun lisäsi työpaikkoja. Vakinaiset opettajat saivat uuteen kouluun valtakirjan, samoin myös kuntaa vähintään kaksi vuotta tilapäisinä palvelleet, mikäli asianomaisilla oli pätevyys virkaan, johon heidät aiottiin sijoittaa. Kansalaiskoulun opettajien painoarvo joutui tuolloin puntariin. Kansalaiskoulussa opetetut käytännön oppiaineet muuttuivat peruskoulussa osin valinnaisiksi, mikä vaikeutti kyseisten aineiden opettajien sijoittumista peruskouluun. Myös yleisaineiden opettajilla oli sijoittumisvaikeuksia. (Syväoja 2009, 261–263.)

KUVA 4. Kuvassa Kuhmon Jämäksen 2-opettajaisen kansakoulun oppilaita talvella 1973. Nämä oppilaat olivat jo puolen vuoden kuluttua peruskoululaisia. (Kuva Tuula Raatikainen)

Kun peruskoulu sitten käynnistyi, äskettäinkin valmistuneet kansakoulunopettajat joutuivat “tehokoulutuksen ja syventävän

ideologisen sisäänajon kohteiksi”. Me juuri peruskoulunopettajiksi koulutetut olimme eri kastissa, sillä olimme 3-vuotisessa koulutuksessa “vihityt” peruskouluun ja lukeneet POPSit kuin muinoin rippikoululaiset Katekismuksensa. Meillä ei juuri ollut painolastina kansakoulu, joten vanhasta poisoppimista ei kohdallamme tarvittu. Kajaanin seminaarin harjoituskoulussa siirryttiin jo lv. 1970-71 luokilla I-III peruskoulun opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen (ABC 1975, 19), joten totuimme opetusharjoittelussa jo toisesta vuosikurssista alkaen peruskoulun oppisisältöihin ja käytänteisiin. Tosin jouduimme itse laatimaan pääosan oppimateriaaleista, sillä peruskoulun oppikirjoja ei vielä koulutusaikanamme ollut olemassa.

Siihtäkin huolimatta, että olin peruskoulua varten koulittu, oli peruskoulussa jatkuvasti monenlaista uutta edessä. Muutosryminässä sattui ylilyöntejäkin, mutta ajan myötä asiat asettuivat uomiinsa. Tukiopetus oli yksi uusista tulokkaista. Se miellettiin monien vuosien ajan laiskanläksyksi, josta opettajalle kuitenkin maksettiin korvaus.

Koevuosieni koulussa kullekin opettajalle maksettiin 2 viikkotunnin palkkio tukiopetuksesta. Eräänä syyskirpeänä aamuna vanha rehtorimme tuli luokkaani, jossa oli meneillään tukiopetustunti. Miehellä oli minulle asiaa. Oli käynyt ilmi, ettei rinnakkaisluokkani Saimi-opettaja jaksaisi selkävaijojensa vuoksi antaa omille oppilailleen tukiopetusta. Siksi rehtori pyysi minua, nuorta ihmistä, ottamaan myös Saimin oppilaita tukiopetukseen. Rehtori vielä tähdensi, ettei Saimin selkä kestä tukiopetusasentoa. Säpsähdin, sillä istuin rehtorin tullessa luokkaani viiden oppilaani keskellä ohjaten näiden tehtäviä. Kysäisinkin rehtorilta, millainen sen tukiopetusasennon pitäisi olla, jolloin hän, pitkä mies, asettui seisomaan pulpetin viereen käytävälle ja koukistautui 90 asteen kulmaan siten, että kämmenet nojasivat kevyesti pulpetin päälle. Siinä selvisi minulle, miksi Saimi ei pystynyt tukiopetustuntejaan pitämään. Suostuin rehtorin ehdotukseen, mutta yhtään kertaa en opettajavuosinani

köyristynyt “tukiopetusasentoon”.

Peruskoulun mukana tulivat INO-oppimateriaalit. Niissä oli perusteksti ja lisäksi vaikeustasoltaan eriytyviä tehtäväsarjoja A, B, C ja D. Opettajanoppaassa oli tehtäviin ratkaisut. Kerrottiin, että Koillismaalla joku ala-asteen opettaja olisi käsittänyt INO-opetuksen niin, että opettajan velvoite oli vain valvoa oppilaiden työskentelyä ja sitä, kun nämä tarkastivat tehtäviään oppaan sivuilta. Tarinan mukaan opettaja itse oli hyödyntänyt valvonta-aikansa neuloen koko suurelle perheelleen villapaidat. Muistan INO-materiaalien olleen oppilaille vaikeita, ainakin ympäristöopissa. Rehtorit saattoivat pakottaa koulunsa yhdysluokan opettajat tilaamaan ja jakamaan toisen vuorokurssin alkaessa myös alemmalla luokalla oleville, jopa ensiluokkalaisille, samat kirjat kuin ylemmälle luokalle. Näin ensiluokkalaiset saivat samat teksti- ja työtehtävät kuin toisluokkalaiset. Näiden rehtorien mielestä opetussuunnitelmaa ei voinut noudattaa, ellei jokaiselle oppilaalla ollut kirjapakettia, vaikkei yksikään ensiluokkalaisista osannut edes lukea.

Peruskoulussakin kävi koulutoimentarkastajia. Tarkastaja tuli ilmoittamatta, joskus saattoi ilmestyä koululle perjantai-iltapäivälläkin. Silloin oli vielä kouluja, joissa työskenneltiin kaasulampun valossa öljykaminan kärytessä nurkassa. Tällaiselle yhden informanttini koululle tarkastaja piipahti peruskouluun siirtymisvaiheessa ja asettui kaminan ääreen salkkuineen seuraamaan opetusta. Loppukritiikissään tarkastaja myhäillen virkkoi: “No, kyllähän se aivan hyvin meni, mutta olisitte voinut näyttää vaikka dioja havainnollisuuden vuoksi.” Opettajan oli pakko puolustella, ettei AV-välineitä voi käyttää sähköttömässä koulussa. Samalla hän viittasi tarkastajan päähän yllä sihisevään Hazakkiin. Samainen tarkastaja kävi minuakin kuuntelemassa pian valmistumiseni jälkeen Kuhmon Jämäksessä. Pistin tietenkin tarkastajan läsnäollessa parastani, ja mikäpä oli näyttää taitojaan, kun oppilaita yhdysluokassani oli vain puolitusinaa ja koululla kaikki mahdolliset tuon ajan välineet ja vempheet.

Tarkastaja istui päivän luokkahuoneeni perillä ja tuheri omia papereitaan. Päivän päälle hän ei mitään opetuksestani maininnut, vihjasi vain, että minun kannattaisi ostaa auto ja erikoistua LUKI-opettajaksi, jotta saisin vakinaisen työpaikan. Sehän oli oivallinen kannustus tarkastajalta!

Kun vuosia myöhemmin olin kouluhallinnon keskimmäisen arvosanan harjoittelussa Oulun lääninhallituksen kouluosastolla, kurkistin kyseisen tarkastajan Jämäksessä laatimaa tarkastuskertomusta. Monta sanaa opetuksestani siellä ei ollut, mutta loppuun tarkastaja oli piirtänyt isokokoisen numeron 8 ja sen perään miinuksen. Ja se miinus oli pitkä! Tarkastajalla lienee ollut käytössään erilainen arviointiskaala kuin Kajaanin seminaarin lehtoreilla, jotka vajaata vuotta ennen tarkastajan Jämäksessä käyntiä arvostelivat opetustaitoni.

Lähteet

ABC. Kajaanin seminaari. Opettajankoulutusta kolmenjännensuosisataa. Kajaanin seminaari 1900-1975. Kajaani: Kainuun Sanomain Kirjapaino Oy.

Laukkanen, R., Muhonen, L., Ruuhijärvi, P., Similä, K. & Toivonen, E. 1981. Pieni koulu. Vantaa: Kunnallispaino.

Lehmuskallio, K., Sarkkinen, L., Similä, K. ja Viitala, M. 1976. Alkuopetuksen keskeisiä ongelmia. Oulun lääninhallitus. Kouluosasto.

POPS I (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Opetussuunnitelman perusteet.) Komiteamietintö 1970: A 4. Helsinki. Valtion painatuskeskus

POPS II (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Oppiaineiden opetussuunnitelmat. Komiteamietintö 1970: A 5.

Somerkivi, U. 1983. Peruskoulu. Synty, kehittyminen ja tulevaisuus. Vantaa: Kunnallispaino Oy.

Sundqvist, U. 2010. Musta lista -kirjoituksessa oikaistiin tapahtumien kulkua. Helsingin Sanomat 19.10.2010 C 5.

Syvöja, H. 2009. Kansalaiskoulu 1958–1981. Työ- ja kansalaiskasvatusta koulunuudistuksen rinnalla. Kansalaiskoulun perinnekerho. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Uusikylä, K. Oikeiston koulukritiikki vaimeni vasta Pisatutkimuksiin. Helsingin Sanomat 20.10.2010. Mieli-pide.

Viljanen, E. 1998. Kyläkoulu kunnan kouluverkossa. Teoksessa Kehittyvä kyläkoulu, toim. Eira Korpinen. Tutkiva opettaja. Journal of Teacher Research 6, 7–16.

Muistelijat

Koponen, Jorma, opettaja Tuusula, kirje 9.4.13

Lintala, Pentti, rehtori Kurikka, opetusneuvos, kirje 25.4.13

Pykäläinen, Olavi, ohjaava opettaja, rehtori Akaa, haastattelu 13.4.13

Pöyliö, Maila, opettaja Kuusamo, kirje 25.4.13

Similä, Kaisa, ohjaava opettaja ja lääninkouluttaja Kuusamo, kirje 13.8.13

Turkkinen, Hannu, rehtori, lääninkouluttaja Lempäälä, haastattelu 22.8.13

Virtanen, Asta, ohjaava opettaja ja lääninkouluttaja Raahe, kirje 10.7.13